

maakt ruimte voor onderwijs

MODULEHANDLEIDING BEGRIJPEND LEZEN 2JV

Inleiding	2
Doelgroep	2
Rubriekenoverzicht	3
Opbouw van de module	6
Opbouw van begrijpend lezen	6
Oefenvormen	7
Feedback	7
Achtergrondinformatie	8
Lezen in het onderwijs	8
Kerndoelen onderwijs nederlands	8
Drempels	8
Ontwikkeling begrijpend lezen	9
Didactisch model begrijpend lezen	10
Het geheel of de delen?	11

Inleiding

Numo is een online leermiddel waarmee leerlingen de basisvaardigheden van Nederlands, rekenen/wiskunde, Engels, Duits, Frans en Spaans adaptief kunnen oefenen tot ze het beoogde niveau hebben bereikt.

Adaptief betekent dat het programma zich automatisch aanpast aan het oefengedrag van leerlingen. Is een leerling goed in een vaardigheid, dan gaat hij er met sprongen doorheen. Bij onderdelen waarmee hij moeite heeft, staat het programma langer stil. De leerling krijgt dan extra oefeningen en meer feedback.

Numo kan teruggrijpen op oefenstof van groep 6 van de basisschool. Een leerling die uitblinkt in een vaardigheid, kan doorgaan met oefenen tot 3F- of zelfs 4F-niveau. Dat is de grote kracht van adaptieve software!

Doordat leerlingen met Numo de basisvaardigheden eigen maken, heb jij als docent meer tijd voor andere, leuke dingen, zoals individuele begeleiding, thema-opdrachten, interactieve werkvormen, oefenen met schrijfvaardigheid, projecten rondom rekenen, debatteren en literatuur.

Doelgroep

Begrijpend Lezen 2JV is gemaakt voor (jongvolwassen) leerlingen/cursisten met een beperkte leesvaardigheid. Het is dus geschikt voor BVE's en ROC's, de eerste klassen van praktijkonderwijs en vmbo-bbl en kbl in het vo. De inhoud van de teksten is afgestemd op de jongvolwassen/volwassen belevingswereld van leerlingen/cursisten. Het gebruikte tekstniveau is vanaf 1F. Voorwaarde voor het gebruik van het programma is dan ook dat dit niveau ongeveer gehaald is.

Een uitzondering kan worden gemaakt voor leerlingen/cursisten die wat zwakker zijn in technisch lezen maar wel een goed begripsniveau hebben. Dat komt vaak voor bij (jong)volwassenen. Zij hebben tenslotte al veel levenservaring en begrijpen daarom veel van de wereld om zich heen. Hen moet worden aangeraden de uitlegschermen en teksten niet alleen te lezen, maar ook te beluisteren.

Rubriekenoverzicht

Rubriek	Oefening	Type/opgaven	Oefendoel: Ik kan ...
Sprongtoetsen	1 Deel 1 - Rubriek A t/m F	Meerkeuze/24	
	2 Deel 2 - Rubriek G t/m M	Meerkeuze/21	
A Manieren van lezen	1 Manieren van lezen	Meerkeuze/10	aangeven hoe je een tekst gaat lezen: aandachtig of snel en zoekend.
	2 Teksten lezen	Meerkeuze/14	aangeven hoe je een tekst gaat lezen: aandachtig of snel en zoekend.
	3 Goed of niet zo goed	Meerkeuze/10	beoordelen of iemand de goede keuze maakt in manier van lezen: aandachtig of snel en zoekend.
B Onderwerp	1 Letten op plaatjes	Meerkeuze/10	voorspellen wat het onderwerp van de tekst is door naar het plaatje te kijken.
	2 Kernwoorden typen	Open vraag/10	het kernwoord van een kort stukje tekst benoemen.
	3 Titels	Meerkeuze/12	een passende titel voor een tekst herkennen, het ond. van de tekst voorspellen en de betekenis van een woord uit de tekst halen.
	4 Annie M.G.Schmidt	Meerkeuze/12	tussenkopjes voor alinea's kiezen en vragen over de tekst beantwoorden.
	5 Woorden plaatsen	Plaats woord/12	de goede woorden invullen in een tekst.
	6 Alinea's maken	Meerkeuze/12	bepalen waar een nieuwe alinea begint en vragen over de tekst beantwoorden.
	7 Drop	Meerkeuze/12	per alinea het onderwerp bepalen.
C Bedoeling van de schrijver	1 Feiten en meningen	Rijen/20	aangeven of een uitspraak een feit of een mening is.
	2 Mening van de schrijver of niet	Meerkeuze/14	bepalen of een uitspraak de mening is van de schrijver of van iemand anders.
	3 Bedoeling van de schrijver	Meerkeuze/12	de bedoeling van de schrijver aangeven: informatie geven, zijn mening geven of een verhaal vertellen.
	4 Woorden plaatsen	Plaats woord/12..16	de goede woorden invullen in een tekst.
	5 Schrijfdoel en inhoud	Meerkeuze/10	de bedoeling van de schrijver herkennen en andere vragen beantwoorden over een tekst.
D Soorten teksten	1 Soorten teksten 1	Meerkeuze/9	herkennen of een tekst een nieuwsbericht, een reclame of een verhaal is.
	2 Soorten teksten 2	Meerkeuze/10	de soort tekst herkennen.
	3 Soorten reclame	Meerkeuze/9	herkennen waartoe een schrijver van een reclame mij wil overhalen.
	4 Tekstsoort en reclame	Meerkeuze/10	de soort tekst herkennen en herkennen waartoe een reclame je wil overhalen.

E Moeilijke woorden afleiden	1 Woorddelen	Koppels/12	de goede betekenis koppelen aan het moeilijke woord door naar het Griekse/Latijnse woorddeel te kijken.
	2 Betekenis afleiden 1	Koppels/12	de goede betekenis koppelen aan het moeilijke woord door naar het woorddeel te kijken waarvan ik de betekenis ken.
	3 Betekenis afleiden 2	Meerkeuze/12	de juiste betekenis kiezen bij een moeilijk woord.
	4 Betekenis in zin	Meerkeuze/10	strategieën toepassen om de betekenis van een moeilijk woord af te leiden.
	5 Betekenis in tekst	Meerkeuze/12	de juiste betekenis kiezen van een moeilijk woord in een tekst.
	6 De leeuw en de muis	Plaats woord/25	de goede woorden invullen in een tekst.
	7 Moeilijke woorden afleiden	Meerkeuze/15	de betekenis van een moeilijk woord herkennen door te kijken naar de context.
F Moeilijke woorden opzoeken	1 Het digitale woordenboek	Meerkeuze/14	het woordenboek gebruiken.
	2 Zoeken in het woordenboek	Meerkeuze/15	het woordenboek gebruiken.
	3 Moeilijke woorden in teksten	Meerkeuze/15	strategieën toepassen om de betekenis van een woord in een tekst af te leiden.
G Voorspellen	1 Vervolg voorspellen	Meerkeuze/14	het vervolg van een tekst voorspellen door rekening te houden met wat voor een soort tekst het is.
	2 Inleidingen	Meerkeuze/17	het vervolg van een tekst voorspellen door te kijken naar wat de schrijver aankondigt in de inleiding en door signaalwoorden.
	3 Onderwerpen voorspellen	Meerkeuze/15	het vervolg van een tekst voorspellen door te kijken naar de inleiding.
	4 Verhaal voorspellen	Meerkeuze/14	voorspellen waar de volgende alinea over gaat door naar de laatste zin van de voorgaande alinea te kijken.
	5 Voorspellen	Meerkeuze/12	het vervolg van een tekst voorspellen.
H Verwijswoorden	1 Waar verwijst het naar?	Wijs aan in zin/12	aanwijzen waarnaar een verwijswoord verwijst.
	2 Verwijswoorden in tekst	Meerkeuze/12	herkennen waarnaar een verwijswoord verwijst in een tekst.
	3 Verwijswoorden plaatsen	Plaats woord/10..14	de juiste verwijswoorden kiezen die weggelaten zijn in een tekst.
	4 De hik	Meerkeuze/14	het onderwerp van alinea's herkennen en aangeven waarnaar verwijswoorden verwijzen in een tekst.
I Hoofd- en bijzaken	1 Hoofd- en bijzaken	Rijen/20	hoofdzaken en bijzaken scheiden.
	2 Belangrijkste zin aanwijzen	Wijs aan in zin/8	de belangrijkste zin in een korte tekst aanwijzen.
	3 Twee kleine huisdieren	Meerkeuze/10	de belangrijkste zin van een alinea herkennen.
	4 Hoofd- en bijzaken in tekst	Meerkeuze/12	kernwoorden vinden, de belangrijkste alinea van een tekst aanwijzen, de belangrijkste zin van een alinea aanwijzen, aangeven waar verwijswoorden naar verwijzen, en een passende titel herkennen.

J Hoofdgedachte	1 Welke vraag?	Meerkeuze/10	de hoofdvraag van een tekst herkennen.
	2 Tornado's	Meerkeuze/10	herkennen welke vragen in een tekst beantwoord worden.
	3 Hoofdgedachte vinden	Meerkeuze/12	het kernwoord, de hoofdvraag en de hoofdgedachte van een tekst herkennen.
	4 Hoofdgedachte in tekst	Meerkeuze/12	in stapjes de hoofdgedachte van een tekst vinden.
K Mening, reden, conclusie	1 Reden aanwijzen	Wijs aan in zin/12	aanwijzen welke reden bij een mening hoort.
	2 Teksten met meningen	Meerkeuze/12	meningen, redenen en conclusies herkennen in een tekst.
	3 Pil of geen pil	Plaats woord/16	de goede signaalwoorden invullen in een tekst.
	4 Rauw voedsel - 1	Plaats woord/15	de goede signaalwoorden invullen in een tekst.
	5 Rauw voedsel - 2	Meerkeuze/15	meningen, redenen en conclusies herkennen in een tekst, met behulp van signaalwoorden.
	6 Mening, reden, conclusie	Meerkeuze/12	meningen, redenen en conclusies herkennen in een tekst, met behulp van signaalwoorden.
L Oorzaak, gevolg	1 Oorzaak en gevolg koppelen	Koppelpuzzel/10	een oorzaak koppelen aan het bijbehorende gevolg.
	2 Oorzaak aanwijzen	Wijs aan in zin/12	in een zin aanwijzen wat de oorzaak is en wat het gevolg.
	3 Bloedarmoede	Plaats woord/14	de goede woorden invullen in een tekst.
	4 Oorzaak en gevolg in teksten	Meerkeuze/12	oorzaak en gevolg in een tekst herkennen.
M Kritisch lezen	1 Conclusies trekken	Meerkeuze/8	de juiste conclusie trekken aan de hand van een uitspraak.
	2 Zoeken naar onzin	Meerkeuze/8	onzin herkennen in een tekst.
	3 Vragen stellen	Meerkeuze/8	herkennen welke vraag in je opkomt bij het lezen van een tekst.
	4 De verspeelde titel	Plaats woord/20	de goede woorden invullen in een tekst.
	5 Kritisch lezen	Meerkeuze/15	meerkeuzevragen beantwoorden over alle doelen van Begrijpend lezen 2Jv.

Opbouw van de module

In Begrijpend Lezen 2JV komen voor de doelgroepen de onderstaande deelvaardigheden aan de orde. Later kunnen vervolgens alle onderwerpen – voor zover nodig – nog een keer herhaald worden. De onderwerpen zijn aangeduid met een rubriekletter.

- Manieren van lezen (rubriek A)
- Onderwerp (rubriek B)
- Bedoeling van de schrijver (rubriek C)
- Soorten teksten (rubriek D)
- Moeilijke woorden afleiden (rubriek E)
- Moeilijke woorden opzoeken (rubriek F)
- Voorspellen (rubriek G)
- Verwijswoorden (rubriek H)
- Hoofd- en bijzaken (rubriek I)
- Hoofdgedachte (rubriek J)
- Mening, reden, conclusie (rubriek K)
- Oorzaak en gevolg (rubriek L)
- Kritisch lezen (rubriek M)

Opbouw van begrijpend lezen

Tekstkeuze en leesstrategie

In het begin van het leesonderwijs selecteert de docent meestal de teksten en wordt ook de strategie door de docent voorgeschreven. Verderop in het leesproces hebben leerlingen/cursisten ervaring opgedaan met het zelf selecteren van teksten, met name teksten die zij tegenkomen in hun dagelijks leven en ook met het bepalen van de meest geëigende leesstrategie.

Betekenis afleiden

Al in het begin van het leesproces kan worden begonnen met eenvoudige afleidingen van de betekenis van moeilijke woorden met behulp van de context. Later kunnen die afleidingen ingewikkelder worden en leren de leerlingen/cursisten ook het woordenboek gebruiken.

Relaties leggen in de tekst

In het begin van het leesproces zijn de verwijsrelaties eenvoudig (voornaamwoorden) en zal de leerling /cursisten relaties tussen mensen, zaken en situaties vooral op aanwijzing van de docent verduidelijken. Later kunnen de verwijsrelaties moeilijker worden (ook logische relaties met behulp van voegwoorden) en kan de leerling/cursist deze in toenemende mate zelf oplossen.

Relaties leggen buiten de tekst

Aanvankelijk zal de eigen kennis vooral geactiveerd moeten worden door vragen van de docent; verderop in het leesproces legt de leerling/cursist zelf relaties met gegevens buiten de tekst.

De structuur van de tekst

In het begin van het leesonderwijs zal de nadruk vooral liggen op de chronologie van een verhaal; later kan de leerling/cursist tekstdelen onderscheiden en het verband daartussen aangeven; verder in het leesproces kent de leerling/cursist de structuur van enkele veel voorkomende tekstsoorten.

Tekstsoort herkennen

In het begin van het leesonderwijs kent de leerling/cursist vooral fictionele tekstsoorten; snel daarna kent hij ook enkele veelvoorkomende, eenvoudige zakelijke teksten zoals brief, lijst en gids. Later komen daar zakelijke teksten als krantenartikel en interview bij.

Thema bepalen

In het begin van het leesproces kan de leerling/cursist leren om op vragen van de docent aan te geven waar een tekst over gaat; vervolgens leert hij hoofd- van bijzaken onderscheiden in korte, eenvoudige teksten en daarna kan hij hetzelfde doen bij langere teksten.

Doel van tekst bepalen

De leerling/cursist kan in het begin van het leesonderwijs al aangeven of een verhaal grappig, spannend of informatief bedoeld is; daarna kan hij het doel aangeven van veel voorkomende teksten uit de volwassen wereld (brief, lijst, omroepgids) en later kan hij het doel van enkele veel voorkomende teksten aangeven (krantenartikel, interview, gebruiksaanwijzing).

Tekst beoordelen

In het begin van het leesproces kan de leerling/cursist aangeven wat hij van een verhalende tekst vindt, gerelateerd aan eigen verwachtingen (leuk, spannend, mooi); verder in het leesproces kan hij ook de eigenschappen van een tekst benoemen (moeilijk, lang, waar, niet waar). Later kan hij van een zakelijke tekst aangeven of de inhoud klopt, volledig is en gebruikersvriendelijk is.

Oefenvormen

In Begrijpend Lezen 2JV wordt veel gebruik gemaakt van verschillende oefenvormen, namelijk *Rijen*, *Open vraag*, *Wijs aan in zin*, *Meerkeuze*, *Plaats woord*, *Koppels*, *Koppelpuzzel*. In veel oefeningen is aandacht voor de ontwikkeling van woordkennis. De betekenis van woorden moet rechtstreeks uit de tekst worden gehaald, uit het samengestelde woord, of uit de context. Teksten waarover vragen beantwoord zijn, komen soms nog een keer terug in een zogenaamde 'gatentekstoefening' (Plaats woord in tekst) waarmee leerlingen/cursisten leren zinnen uit de behandelde tekst te reconstrueren door woorden op de juiste plaats te zetten. Dit hergebruik van teksten bevordert de ontwikkeling van de woordenschat en de kennis van de opbouw van woordgroepen en zinnen.

Feedback

Een van de belangrijke voordelen van begrijpend lezen via de computer is dat er direct feedback gegeven kan worden op foute antwoorden en dat leerlingen/cursisten tips kunnen krijgen, die helpen het juiste antwoord te vinden. Dat vergroot het leerrendement.

Achtergrondinformatie

Lezen in het onderwijs

Op het onderwijs rust de taak om leerlingen te leren lezen. Bij oudere leerlingen/cursisten is dat niet altijd goed gelukt. Thuis hebben de zij meestal allang kennisgemaakt met geschreven taal. Ze zien die in de winkel en op straat. Op het werk of op school. Ze krijgen post en mails. De school van hun kinderen of hun eigen opleiding stuurt uitnodigingen en rapporten. Op de televisie zien ze de ondertitels. Ze weten dat de meeste (jong)volwassenen 'lezers' zijn. Ze weten wat al wat teksten zijn, dat letters samen een woord kunnen vormen, dat letters en klanken iets met elkaar te maken hebben. Maar pas op school of opleiding gaan ze hun leesvaardigheid aanleren of verhogen. Aanvankelijk gaat het vooral om technisch lezen (leren decoderen): het koppelen van klanken aan tekens, gericht op het herkennen van woorden. Later gaat de aandacht van het onderwijs meer uit naar begrijpend lezen. Niet in alle gevallen dus met evenveel succes.

Kerdoelen onderwijs nederlands

In de kerndoelen voor Nederlands wordt aangegeven dat de schriftelijke vaardigheden een belangrijke rol innemen, maar dat 'geletterdheid' meer omvat dan de techniek van lezen en schrijven. Taalverwerving en taalonderwijs verlopen volgens het ministerie als het ware in cirkels: het gaat vaak om dezelfde inhoud, maar grotere complexiteit en een grotere mate van beheersing die vereist worden. De competenties van taalgebruikers zijn te typeren in vier trefwoorden: kopiëren, beschrijven, structureren en beoordelen. Kopiëren is zo letterlijk mogelijk nadoen; beschrijven is op eigen wijze toepassen van een vaardigheid; structureren houdt in op eigen manieren een ordening aanbrengen en beoordelen is reflectie op mogelijkheden en evalueren (www.minocw.nl).

Drempels

Vanwege de zorg over het kennisniveau voor taal en rekenen formeerde het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. De expertgroep (commissie Meijerink) kreeg als opdracht om te adviseren wat leerlingen van taal en rekenen moeten kennen en kunnen. Het resultaat is beschreven in het rapport 'Over de drempels met taal en rekenen'.

Het rapport geeft aan wat leerlingen op belangrijke momenten in hun schoolloopbaan moeten kennen en kunnen. Deze belangrijke momenten worden ook wel 'drempels' genoemd en behelzen de overgangen tussen basisonderwijs, vmbo, mbo, vwo, hbo en universiteit. Als leerlingen deze drempels makkelijker kunnen nemen, hebben ze meer kans op een optimale schoolloopbaan. Om ze hierbij te helpen, heeft de Expertgroep beschrijvingen van vier niveaus geformuleerd: 1F, 2F, 3F en 4F. Deze niveaus beschrijven de kennis en vaardigheden die de leerlingen op de drempelmomenten moeten beheersen.

Niveau	Fundamentele kwaliteit	Drempel
1F	Eind primair onderwijs	Van po naar vo
2F	Eind vmbo	Van vo fase 1 naar vo fase 2 / van vmbo naar mbo
3F	Eind mbo-4 en havo	van vo en mbo naar hbo
4F	Eind vwo	van vo naar wo

De stof die in het Begrijpend lezen 2JV behandeld wordt, gaat ongeveer tot en met niveau 1F.

Ontwikkeling begrijpend lezen

De meeste leerlingen/cursisten hebben op school in ieder geval op een beperkt niveau technisch leren lezen, maar deze vaardigheid heeft niet altijd het niveau bereikt om wat moeilijker teksten te ontcijferen. Dat betekent dan ook dat leerlingen/cursisten lang niet elke tekst ook kunnen begrijpen. Vloeiend technisch lezen kan gezien worden als een belangrijke voorwaarde voor begrijpend lezen.

Omdat lezen en begrijpen niet hetzelfde zijn, spelen bij het cognitief verwerken van teksten naast het technisch lezen ook andere factoren een rol. Een belangrijk aspect van begrijpend lezen is bijvoorbeeld woordkennis. Zo'n 10% van de leerlingen/cursisten die problemen heeft met begrijpend lezen, heeft ook een te kleine woordenschat (Hacquebord 2005). En een tekst met meer dan 1% moeilijke kernwoorden (de belangrijkste woorden van zinnen) is niet meer te begrijpen.

Hoewel woordkennis belangrijk is voor begrijpend lezen, is het geen voldoende voorwaarde voor deze vaardigheid; er komt meer bij kijken. Zo'n 10% van de leerlingen/cursisten heeft wél een te kleine woordenschat, maar géén problemen met tekstbegrip (Hacquebord 2005). Deze leerlingen/cursisten hebben waarschijnlijk compensatiemogelijkheden ontwikkeld voor hun beperkte woordenschat, bijvoorbeeld een goed inzicht in tekststructuren (waar staat een samenvatting? welke woord uit de zin en welke zin uit de alinea is het belangrijkste?), of extra goede vaardigheden in het afleiden van woordbetekenissen uit de context.

Bij begrijpend lezen spelen leesvaardigheden en intellectuele vaardigheden een rol. Intellectuele vaardigheden zijn bijvoorbeeld:

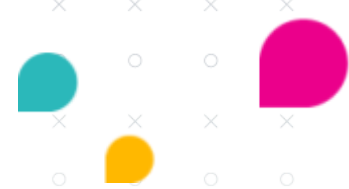
- kennis van begrippen en van kleine betekenisverschillen tussen woorden;
- kennis van structuur in informatie;
- kunnen onthouden van gegevens;
- herkennen van logica en interne samenhang in een tekst;
- kunnen ordenen van gegevens;
- etc.

De componenten van het begrijpend lezen, bevinden zich op drie niveaus :

- het woord- of woordgroepniveau (moeilijke woorden en uitdrukkingen);
- het zinsniveau (de constructie van de zinnen);
- het tekstniveau (onderwerp, tekstsoort, structuur, stijl).

Of een tekst goed begrepen wordt, is afhankelijk van een aantal factoren, die samen het didactische model vormen voor onderwijs in begrijpend lezen:

- De leessituatie: deze moet herkenbaar, betekenisvol en functioneel zijn.
- De lezer: deze moet het juiste leesdoel, de juiste leestehnik, leeshouding en voorkennis hebben.
- De lezer moet bovendien beschikken over voldoende leesvaardigheden (betekenis van woorden kunnen afleiden, relaties kunnen leggen, structuren herkennen, etc.).
- De tekst moet de juiste moeilijkheidsgraad hebben, een duidelijke opbouw, een goede stijl, een 'verwerkbaar' lengte, etc.
- En tot slot kan ook de schrijver een rol spelen: ken ik zijn oeuvre, wat is zijn doelstelling, welke tactiek gebruikt hij?

Didactisch model begrijpend lezen

In het didactische model voor begrijpend lezen staan de leesvaardigheden (punt 3) centraal. Dat zijn vaardigheden die je als lezer moet gebruiken om een tekst goed te kunnen begrijpen. Ze zijn niet haarscherp van elkaar te onderscheiden en de volgorde waarin men ze gebruikt, kunnen wisselend zijn en zijn bovendien afhankelijk van veel factoren. De tien vaardigheden zijn:

1. een tekst selecteren;
2. een strategie bepalen voor het lezen van *dé* tekst;
3. betekenis van woorden en woordgroepen achterhalen;
4. relaties leggen binnen de tekst;
5. relaties leggen buiten de tekst;
6. structuur van de tekst herkennen;
7. tekstsoort herkennen;
8. onderwerp van tekst bepalen;
9. doel van tekst vaststellen;
10. de tekst beoordelen.

ad 1: In het leesonderwijs worden over het algemeen leesteksten zorgvuldig geselecteerd. Er wordt rekening gehouden met de technische moeilijkheid van de tekst, gebaseerd

- op het AVI-niveau¹;
- het Europees Referentiefader (ERK)² en
- het rapport van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen van de commissie Meijerink³ (zie ook p.).

Ook de belangstelling van leerlingen/cursisten en de kwaliteit van de tekst spelen bij de selectie van teksten vanzelfsprekend een rol.

ad 2: Als je een tekst hebt (uitgekozen), doet zich de vraag voor hoe je die gaat aanpakken. Die aanpak heeft onder andere te maken met het leesdoel. In het onderwijs in begrijpend lezen wordt het leesdoel meestal bepaald door de bij de tekst gestelde vragen. Om het onderwerp van de tekst te bepalen, hoef je hem niet helemaal intensief te lezen. Voor een detailvraag moet je soms wel intensief lezen, maar alleen de alinea waar de vraag over gaat.

ad 3: Het is belangrijk dat leerlingen/cursisten leren dat de betekenis van moeilijke woorden en woordgroepen vaak uit de tekst afgeleid kan worden. Dat is de belangrijkste manier van spontane woordenschatuitbreiding. Maar als het niet lukt die betekenis rechtstreeks af te leiden, moeten ze natuurlijk ook weten hoe je een woordenboek gebruikt.

ad 4: Een goede lezer weet dat informatie die in de ene zin staat, vaak iets te maken heeft met de informatie in een andere zin. De schrijver schrijft in de meeste gevallen niet 'zomaar' iets op. Bij deze vaardigheid hoort ook het kunnen gebruikmaken van verwijswaarden in de tekst, die de interne verbanden duidelijk maken.

ad 5: Zonder kennis van 'de wereld' is geen enkele tekst te begrijpen. De wereldkennis van leerlingen/cursisten is nogal verschillend. Een goed gekozen tekst sluit aan bij de belevingswereld en de kennis van leerlingen/cursisten, waardoor elementen in de tekst begrepen kunnen worden. Over het algemeen wordt een tekst ook eerder begrepen wanneer die 'voorkennis' eerst geactiveerd wordt.

¹ AVI is de afkorting van *Analyse van Individualiseringsvormen*. Dit is een systeem dat in 1977 werd ontwikkeld en in 1994 gemoderniseerd door KPC groep te 's Hertogenbosch met als doel het leesonderwijs te individualiseren en dat ondertussen een belangrijke plaats heeft ingenomen in het basisonderwijs in Nederland en Vlaanderen. In 2008 is het systeem drastisch veranderd.

² Het ERK onderscheidt 6 taalcompetentieniveaus: twee op het niveau van basisgebruikers, twee op het niveau van onafhankelijke gebruikers, twee op het niveau van vaardige gebruikers (near native).

³ Dit rapport geeft aan wat leerlingen op belangrijke momenten in hun schoolloopbaan moeten kennen en kunnen. Er zijn vier niveaus geformuleerd: 1F, 2F, 3F en 4F, waarvan 1F het niveau is dat aan het eind van de basisschool moet zijn bereikt.

ad 6: Leerlingen/cursisten moeten leren dat teksten vaak een duidelijke opbouw hebben. In de eerste zin wordt bijvoorbeeld iets beweerd, in de volgende zinnen wordt dat uitgelegd. Ze moeten ook leren dat een alinea-indeling meestal niet toevallig is, maar dat elke alinea een eigen deelonderwerp heeft en wat het verband is tussen die alinea's. De verwijfwoorden zijn ook daarbij weer belangrijk.

ad 7: Er zijn verschillende soorten teksten, die vaak een eigen opbouw hebben. Een belangrijk onderscheid is dat tussen verhalende, informatieve en overtuigende teksten (bijvoorbeeld reclames of ingezonden brieven). Verschillende methodes hebben verschillende namen voor deze tekstsoorten.

ad 8: Bij begrijpend lezen is een belangrijke vaardigheid het vaststellen van het onderwerp van de hele tekst, een alinea (belangrijkste zin), of een zin (kernwoord). Het thema van de hele tekst vaststellen kan bottom-up: eerst de hele tekst intensief doornemen, of top-down: alleen titel en inleiding lezen en tekst globaal doorkijken. De keuze voor de aanpak is onder andere afhankelijk van het leesdoel.

ad 9: Leerlingen/cursisten moeten weten dat een schrijver altijd een doel heeft: wat wil hij met zijn tekst bereiken? Informatie geven? De lezer overhalen tot een bepaalde mening, of tot een bepaalde actie? De lezer iets laten beleven (spanning, sensatie)?

ad 10: De laatste vaardigheid die bij begrijpend lezen een rol speelt, is het vellen van een oordeel over de tekst. Dat oordeel kan over alle aspecten van de tekst gaan: hoe hij geschreven is, of de argumentatie klopt, of hij waar of niet waar is, of je er wat aan hebt, etc.

Het geheel of de delen?

Kun je het complexe leesproces opdelen in afzonderlijke vaardigheden? Tot op zekere hoogte is dit onderscheid kunstmatig, want bij het leesproces worden verschillende vaardigheden tegelijkertijd toegepast. Een groot voordeel van het opsplitsen in deelvaardigheden is echter dat je daardoor de afzonderlijke vaardigheden leert onderscheiden en ook dat je ze afzonderlijk kunt oefenen. Dat maakt het leesproces overzichtelijker en geeft de mogelijkheid om het leesonderwijs beter op te bouwen. Het beheersen van een aantal deelvaardigheden is ook absoluut noodzakelijk voor het complete proces van begrijpend lezen. Maar het uiteindelijke doel, het totaalproces, is altijd het begrijpen van de tekst als geheel. Deelvaardigheden moeten daarom altijd te zijner tijd weer geïntegreerd worden en de leerling/cursisten moet leren verschillende deelvaardigheden tegelijkertijd toe te passen. Ook mag bij het trainen van deelvaardigheden de communicatie nooit uit het oog verloren worden. Tekstkeuze en de wijze van aanbieden moeten daarom zo goed mogelijk aansluiten bij het niveau, de behoeftes en interesses van leerlingen/cursisten.

Bij het uitsplitsen van vaardigheden kun je onderscheid maken tussen:

- vaardigheden vooraf (tekstkeuze, bepalen van strategie);
- vaardigheden op letterlijk niveau (betekenissen vaststellen, relaties leggen binnen de tekst);
- vaardigheden op afgeleid niveau (het inschakelen van kennis buiten de tekst);
- vaardigheden op kritisch niveau (een eigen oordeel geven over de tekst).

Het aanbrengen van een volgorde is slechts ten dele mogelijk, maar in grote lijnen komt het erop neer dat het proces begint bij de lezer, dan verschuift naar de tekst, dan naar buiten de tekst en dan weer terug naar de lezer. Voor vaardigheden uit het volgende niveau heb je altijd de vaardigheden op het vorige niveau nodig.